

ÇİN'İN AZINLIK POLİTİKALARINA TARİHSEL BİR BAKIŞ

Esra Çifci*

Çin, tarih boyunca çok kültürlü ve çok milletli bir toplumsal yapıya sahip olmuştur. Ancak bu farklı etnik yapılar, geçmişte olduğu gibi bugünde Çin'in en büyük iç ve dış meselesi haline dönüşmüştür. Çoğunlukla sınır bölgelerde yaşayan dolayısıyla stratejik öneme ve ülke genelindeki zengin doğal kaynaklara sahip azınlık halklar, Çin'in sınır güvenliği için önem teşkil ettiği gibi millî birlik, istikrar ve ekonomik büyüme gibi alanlarda merkezi bir önem arz etmişlerdir.

İmparatorluklar döneminde topraklarında yaşayan ve Han¹ (Çinli) olmayan farklı milletlere yaklaşımını Konfüçyanist ideolojinin sunduğu perspektifle çözmeye çalışan Çin, genel olarak Han milletinin üstünlüğünü kabul ederek diğer milletleri kendi hegemonyasını kabule ve zaman zaman asimile olmaya zorlamıştır. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ve komünist ideolojinin benimsenmesi ile birlikte halkların eşitliği söylemi geliştirilmiştir. Geleneksel anlayışın aksine Han ırkının üstünlüğünü reddeden bu değişim Çin için büyük bir dönüşümü sembolize etmektedir. Bu dönemden itibaren gerek söylemsel ve yasal düzeyde gerekse uygulamada Çin'in farklı etnik gruplar ve azınlık milletlere

yönelik tutumu, asimilasyon ve liberal politikalar arasında gelgitler ve ikilemlerle ilerlemiştir. 1949 yılında Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP), Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile birlikte Stalinist milliyet tanımı ve sosyalist bir özerklik anlayışı benimsenerek Çin topraklarında yaşayan azınlık milletlerin kendi özerk yönetimlerini kurmalarına müsaade edilmiş, farklı etnik gruplar bir takım özellikleri taşıdıkları takdirde azınlık millet ve etnik grup olarak kabul görmüşlerdir. Bu politik duruş neticesinde bugün Çin'de 55 azınlık millet, 5 özerk bölge, 30 özerk eyalet, 124 özerk vilayet ve 1200 özerk nahiyenin olduğu yasal kabul görmüş, sadece dört eyalet (Pekin, Şangay, Tianjin, Chongqing) bağımsız ve tam olarak Çin Halk Cumhuriyetine bağlı sayılmıştır.

Çin'de azınlıklara yönelik hak ve özgürlükler 1950'li yıllardan itibaren kanunen garanti altına alınmaya başlamış, 1980'lerden itibaren uluslararası düzeye uygun hale getirilmiştir. Ancak, gerek bölgede yaşayan azınlıklar gerekse uluslararası araştırma ve raporlar, azınlık haklarının ihlallerinin devam ettiğine dikkat çekmiştir. Özellikle Tibet ve Doğu Türkistan özerk bölgeleri bu ihlallerin temsili örneği olmuştur. Her ne kadar

*Esra Çifci, Marmara Üniversitesi S.B.E., Dinler Tarihi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

¹ Han hanedanlığı altında birleşmiş ve yerli Çinliler olarak kabul edilen etnik grubun kendisini Çin'deki diğer etnik gruplardan ayırmak için kullandığı bir kelimedir.

Çin'deki azınlık hak ihlalleri bu iki özerk bölge ile sınırlı değilse de, Türkiye'deki çalışmalar genel olarak Doğu Türkistan meselesi üzerinden ilerlemiştir. Bu konuda daha geniş bir perspektif ve daha objektif bir yaklaşım kazanılması amacı ile bu çalışma kapsamında Çin'de yaşayan azınlık milletlerin hak ve özgürlükleri ve bu yönde yapılan ihlaller, objektif bir şekilde değerlendirmeye alınarak Çin'in azınlık siyaseti tarihi seyir içerisinde ve uygulamalar ikileminde incelenecektir. Azınlık hakları tek bir etnik milliyete ya da dini gruba indirgenerek değil bütün azınlık grupların hak ve özgürlükleri bağlamında değerlendirilerek objektif bir bakış açısı sunulacaktır.

Çin'in Azınlık Millet Tanımı ve Azınlık Milletler

Komünist Parti dönemi ile birlikte Çin ilk defa çok milletli ve kültürlü bir devlet olduğunu kabul etmiş, toprakları üzerinde yaşayan farklı etnik gruplara milliyet statüsü tanımıştır. Stalin'in milliyet anlayışını benimseyen Çin Komünist Partisi, imparatorluk döneminin önde gelen köklü şövanist geleneğin aksine ilk defa Hanlar ile azınlık milletleri eşit kabul ettiğini ilan etmiştir (Karluk, 2009, s.64).

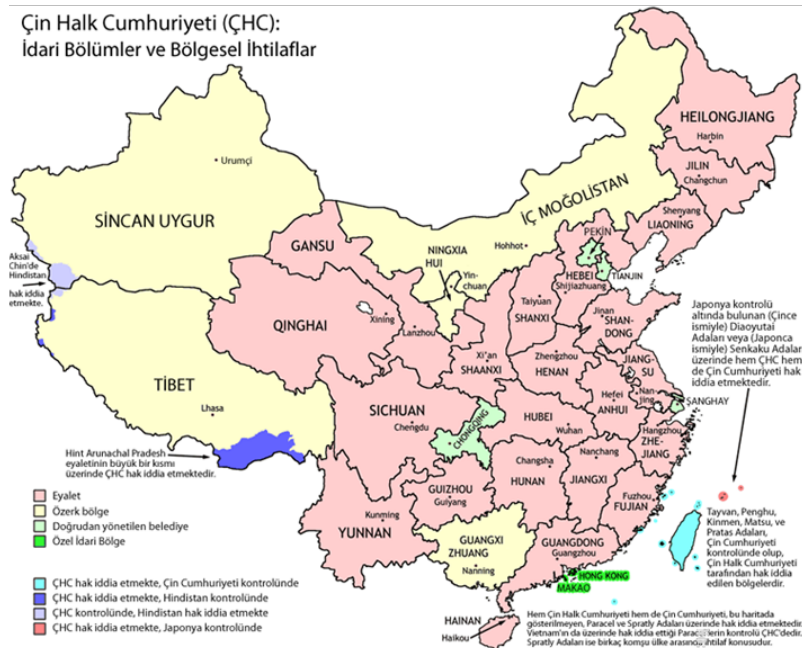
Azınlık milletleri "minzu" kavramı ile ifade eden dönemin komünist anlayışı onlara özerklik imkânı sunmuş, ancak bu özerkliği Sovyetlerde olduğu gibi cumhuriyet olarak değil, kendisine bağlı özerk yönetimler şeklinde sistemleştirmiştir. Bir grubun azınlık millet olarak özerklik hakkına sa-

hip olabilmesi için Stalin'in milliyet anlayışında olduğu üzere ortak dil, ortak mekân/coğrafya, ortak kültür ve ortak iktisadi yaşama sahip olma niteliklerini aramıştır (Karluk, 2009, s.65). 1953 yılında yapılan ilk nüfus sayımında kendisini farklı etnik grup olarak tanımlayan 400'ü aşkın başvuru ile karşılaşan Çin hükümeti, gerekli şartları taşımadıkları gerekçesi ile bu başvurulardan sadece 41 tanesini minzu (milliyet) olarak kabul etmiştir (Sautman, 1999, s.288). 1964 yılında yapılan ikinci nüfus sayımında ise devlet tarafından tanınan etnik grup sayısı 53'e yükseltilmiştir. 1982, 1990 ve 2000 yıllarında yapılan nüfus sayımlarının ardından Hanlarla birlikte Çin'de 56 etnik milliyetin bulunduğu resmi olarak kabul görmüştür. Geriye kalan 350 etnik grup, Han Çinlilerinin veya diğer milletlerin uzantısı olarak kabul edilmiştir. Bugün Çin'de hala kimliksiz olan veya tanınmayı bekleyen pek çok etnik grup bulunmakta bunların içerisinde Yahudilerin de bulunduğu yaklaşık on beş tanesi son dönemlerde Çin hükümetinin de dikkatini çekmektedir (Karluk, 2009, s. 67).

2000 yılı sayımlara göre Çin'deki en büyük etnik grup Zhuanglar (16. 178.811 kişi) ikinci etnik grup Mançular (10. 682. 262 kişi), üçüncü etnik grup Hui Müslümanlar² (9. 682.805 kişi) dördüncü etnik grup Miao'lar (8. 940.266 kişi) beşinci etnik grup ise Uygular (8. 399.393 kişi)'dir (Karluk, 2009, s. 67).

Çin'deki azınlık milliyetler, Çin'in kendine özgü komünist idari yapısı ve azınlık hakları anlayışı

² Çin'e Arap, Fars ve Orta Asya'dan gelerek yerleşmiş ve bir takım asimilasyon politikaları neticesinde zamanla Çinlileşmiş olan Müslümanlardır. Genellikle Çin'in iç kesimlerinde yaşamaktadırlar.

gereği özerk yönetimlere sahip olabilmektedirler. Ana hatları 1992 yılında belirlenmiş olan idari yönetim tarzının bugünkü yansımasına göre Çin’de 5 özerk bölge, 30 özerk eyalet, 124 özerk vilayet ve 1200 özerk nahiye bulunmaktadır. Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi, Xizang Tibet Özerk Bölgesi, Guangxi Zhuang Özerk Bölgesi, Ningxia Hui (Müslüman) Özerk Bölgesi ve İç Moğolistan Moğol Özerk Bölgesi Çin’deki büyük özerk bölgelerdir. Çin’deki 56 azınlık millettten 10 tanesini Müslümanlar teşkil etmektedir. Bunlar Uygur, Hui, Kazak, Kırgız, Tatar, Tacik, Özbek, Salur, Bo’an ve Dongxiang’lardır (Karluk, 2009, s. 82).

Çin Azınlık Politikaları

2000 yılında Çin hükümetinin yaptığı nüfus sayımlarına göre azınlık milletler, Çin'in toplam nüfusunun %8.41'ini oluşturmaktadır (Karluk, 2009, s.67). Her ne kadar azınlıklar ülke genelinde az bir orana sahip gibi görünseler de bu-

günkü Çin topraklarının %64'ü azınlık milletlere ait bulunmakta özellikle de Çin sınırlarını teşkil eden özerk bölgeler son derece stratejik önem arz etmektedir. Bu özerk bölgelerin bir kısmı bağımsız ülke olma niteliği (örnek: Tibet ve Doğu Türkistan) bir kısmı ise komşu ülkelerin milliyeti (örnek: İç Moğolistan) özelliği taşımakta ve zaman zaman bağımsızlık taleplerinde bulunmaktadırlar. Zira gerek bu bölgelerde gerekse Çin içlerinde yaşayan azınlık milletler, her ne kadar yasalardaki azınlık hakları uluslararası standartlara uygun görünse de ÇHC tarafından kendilerine sunulan yasal hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğini iddia etmekte, hükümetin bir takım iskân ve asimilasyon politikaları ile varlıklarını ve topraklarını tehdit ettiğini düşünmektedirler. Bugün Çin'in hem iç hem de dış siyasetinde merkezi rol oynayan azınlık politikalarının iyi anlaşılabilmesi için tarihi süreçteki değişimin iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

1921-1949 | Çin Komünist Partisi Döneminde Azınlık Hakları

1921 yılında kurulan Çin Komünist Partisi, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren azınlık milletlere yönelik söylemler geliştirmiştir. 1924 yılında yayınlanan parti bildirgesinde, farklı etnik milletlerin kendi geleceklerine karar verebilecekleri, milliyet olma niteliği taşıyan azınlık gruplara özerklik tanınacağı ifade edilmiş hatta ayrılan azınlık milletlerin dil ve kültür gelişimlerini destekleneceği belirtilmiştir (Xiaohui, 2014, s.62-63). İmparatorluk geçmişinde her zaman Han ırkının üstünlüğünü vurgulayan ve bütün kimlikleri Han (Çinli) kimliği altında birleştirme ve eritme idealine sahip olan Çin'in, Hanlar ile azınlıkları kültür, hak ve özgürlükler bakımından eşitlenmesi büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Bu politika ve vaatler, azınlıklara kendi bağımsızlık hayalleri sunmuş hatta Uygurlar 1933 yılında Doğu Türkistan'ı bağımsız bir devlet olarak kurabilmişlerdir (Xiaohui, 2014, s.63).

1935 yılında Mao Zedong liderliğindeki ÇKP'nin güçlenerek iktidara yaklaşması ile birlikte idealist etnik politikalardan uzaklaşarak, "tek millet" ideolojisi yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Mao, farklı azınlıkların isterlerse merkezi hükümetten ayrılmalarına imkân tanıyan politikayı uygulamadan kaldırarak tüm farklı milletlerin tek bir millet çatısı altında birleştirilmesini yeni siyasi hedef olarak belirlemiştir (Xiaohui, 2014, s 63). Ancak Mao bu dönemde Çin çatısı altında birleşen milletlerin asimile edilmeyeceklerini onların kendi dil, kültür ve geleneklerini koruyabileceklerine dair garanti vermiştir (Xiaohui, 2014, s 63).

1921-35 yılları arasında değişen söylem ve uygulamaların arka planında, 1912 yılında imparatorluğun yıkılması ile yönetimi ele geçiren milliyetçi kanata karşı ÇKP'nin azınlık desteğini alma isteğinin etkili olduğu görülmüştür. Zira milletlerin eşitliği söylemleri ile ÇKP, iktidara geçmesi halinde azınlıkların asimilasyon ve baskılara uğratılmayacakları izlenimi vererek onların güvenini kazanma, korku ve endişelerinden uzaklaştırmaya çalışmıştır (Xiaohui, 2014, s.63). Ancak ÇKP, güçlendikçe ve iktidara yaklaştıkça söylemlerini değiştirmeye başlamıştır. 1949 yılında Komünist Parti'nin iktidarı ele geçirmesi ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurması ile birlikte ilk iş bağımsızlığını ilan etmiş olan Doğu Türkistan ve İç Moğolistan'ın yeniden merkezi hükümete zorla bağlanması olmuştur.

1949-1954 | Çin Halk Cumhuriyeti'nin İlk Dönemlerinde Azınlık Hakları

1921- 1949 yılları arasında Komünist rejime geçiş sürecinde geliştirilen azınlık millet ve özerk yönetim siyasetinin neticesinde Çin topraklarının yaklaşık %64'ünün azınlıklara ait olduğu belirgin bir şekilde açığa çıkmıştır. Sınır bölgelerinde yaşayan ve özerkliğe sahip azınlık milletlerin, Çin'in güvenlik, savunma, dış politika ve ekonomik saiklerindeki önemi açısından daha net bir şekilde anlaşılmıştır. Bununla birlikte azınlık bölgelerdeki toprakların, ham madde ve yer altı kaynakları açısından da zengin olması Çin merkezi hükümeti nezdinde özerk alanların stratejik önemini artırmıştır.

Çin genelinde yönetimi ele geçiren komünistler

merkezde bir gücün ve iktidarın toplanması ile birlikte bağımsızlıklarını ilan eden veya komünist rejime karşı çıkan azınlık bölgelerde 1949 yılından itibaren bir takım kanlı baskınlar başlatmış, Komünist anlayış kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde dil, kültür, din gibi alanlarda azınlıkların haklarının korunacağına dair söylemler sadece teoride kalmıştır. Bununla birlikte 1950’lilerden itibaren “çok kültürlü üniter devlet” anlayışının geliştirilmesine karar verilmiştir (Xiaohui, 2014, s.64). Bu anlayış çerçevesinde farklı milliyetlere mensup olursa da Çin’de yaşayan her halkın merkezde tek devlet ve tek bayrak altında birleşmesi hedeflenmiş, özelde ise herkesin kendi kültürünü yaşama özgürlüğüne sahip olacağı ifade edilmiştir. Böylece Çin, bünyesindeki halklarla ortaklaşa çalışan büyük bir aile (one big co-operative family) olarak resmedilmeye çalışılmıştır (Xiaohui, 2014, s.64). Bu çerçevede 1952 yılında bölgesel özerklik uygulaması geliştirilmiştir. Özerk bölgeler, Çin’in ayrılmaz bir parçası olarak tanınmış, her biri merkeze bağlı ve onun anlayışına paralel hareket eden yerel yönetimler olarak kabul edilmiştir (Bilgin, 2009). Komünist anlayış ve rejime karşı çıkanlar idamla cezalandırılmış, farklı bölgelerde komünizmin kabulünü kolaylaştırması için Milli Azınlık Enstitüleri kurulmuş, köylüler kolektifleştirilmiş, özel ticaret kaldırılarak, devletin tekeline alınmıştır (Keskin & Dağcı, 2013).

1954 yılından azınlık milletlerin hak, sorumluluk ve özgürlüklerinin tanımlanması ve genel çerçevesinin belirlenmesi için anayasa maddeleri hazırlanmıştır. Bu maddelerde bütün azınlık milletlerin eşitliği tekrar vurgulanarak özerk bölgelerin, Çin’e bağlı olmak kaydıyla sınırlı hak-

lara sahip olabileceği, Çin’in bütününe veya bir parçasına yönelik herhangi bir tehdit karşısında tüm özerk yönetimlerin ortak hareket etmek zorunda olduğu ve özerk yönetimlerin bir aile anlayışı çerçevesinde merkezi hükümet ile ortak çalışması gerektiği belirtilmiştir. Bu şartlara bağlı kalmak kaydıyla azınlık milliyet olma niteliği taşıyan gruplara, bölge, eyalet, mahalle ve köy bazında özerklik hakkı tanınacağı ifade edilmiştir (Xiaohui, 2014, s.65). Bu anlaşmaya karşılık olarak hükümet, toprakları içerisinde yer alan milli birlik ve milliyetlerin bütünlüğünü bozabilecek her türlü ayrılıkçı ve baskıcı faaliyeti yasakladığını, farklı milletlerin kendi dil ve kültürlerini koruma, yaşatma ve geliştirme hak ve özgürlüğüne sahip olduğunu beyan etmiştir (Xiaohui, 2014, s. 65). 1954 anayasasının özellikle 50, 52 ve 53. maddelerinde tüm azınlık hakları yasalarla koruma ve garanti altına alınmıştır. Özerk bölgelerin farklı etnik yapılar barındırması nedeniyle, eğer bir köy, ilçe veya kazada bir azınlık milliyet çoğunluk arz ediyorsa onlara da özerklik hakkı tanınacağı belirtilmiştir (Xiaohui, 2014, s.65).

1949-57 yılları arasında Çin’in azınlık politikalarını, teorik düzeyde ilerleyen ve çoğulcu olarak tarif etmek mümkündür. Bu dönemde geleneksel düşünce ve dönemin ana karakterini temsil eden Han milliyetinin üstünlüğü vurgusundan kaçınıldığı gibi onlarda diğer milletler eşit seviyeye çekilmiştir. Hanlılar ile diğer etnik milliyetler arasında iletişimin kurulması ve geliştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Hükümette azınlıkları temsil eden kişilere yer verilmiş, hükümet azınlık yönetimlere ve bölgelere ulaşım, iletişim alanlarında hizmet götürmeye sağlık ve eğitim gibi konularda projeler üretmeye başlamıştır

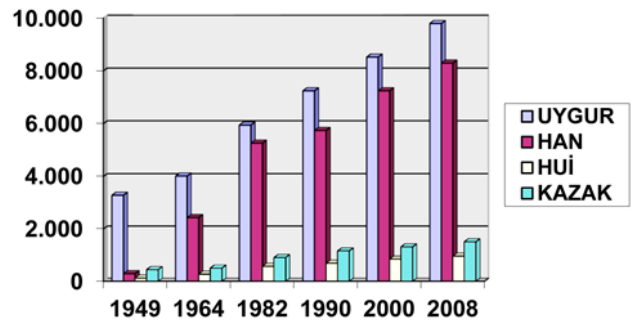
(Xiaohui, 2014, s.67). Ancak rejimi ve komünist ideolojiyi benimsemeyen gruplar ağır baskılara maruz kalmışlardır.

1958-1978 | Kültür Devrimi Döneminde Azınlık Hakları

1957 yılında radikal sol görüşün yükselmesi ve 1958 yılında Mao'nun "ekonomik atılım" gerçekleştirme planı ile birlikte Çin ekonomisinin kötüye gitme sebebi olarak azınlıklar gösterilerek, çoğulcu hoşgörü politikasından vazgeçilmiş ve yeniden asimilasyon siyasetine dönmüştür. Mao hükümetinin gerekçelerine göre azınlık milletler ülkenin milli birliğini bozmakta, bölünme ve çatışmalara sebep olmaktadır. Bu durum ülkenin kalkınmasını engellediği gibi toplumsal reformları da yavaşlatmıştır. Hükümetin çözüm önerisine göre azınlıkların tektipleştirilerek Han kimliği altında birleştirilebilmesi gerekmektedir. Azınlıkların Çinlileştirilmesinin ise Hanların azınlık bölgelere taşınması böylece özerk bölgelerde Han nüfusunun artması ve Han kültürünün hâkim kılınması ile mümkün olacağına dair propaganda başlatılmıştır (Bilgin, 2009).

ÇKP hükümetin azınlık bölgelere uyguladığı iskân politikasının sonuçlarını nüfus sayımları üzerinden gözlemlemek mümkündür. Zira 1953 yılında, sadece Tibet ve Sincan Özerk bölgesindeki yerli halkın nüfusça mutlak üstünlükte olmasına rağmen, sonraki dönemlerdeki nüfus sayımlarında Han nüfusunda asimetrik artışlar gözlemlenmiştir (Karluk, 2009, s. 84). 1950 ile 1978 yılları arasında Doğu Türkistan'a üç milyon Han göç ettirildiği bilinmektedir. 1953'te 300

bin olan Han sayısı 1990'da altı milyona çıkmıştır (Keskin & Dağcı, 2013, s. 15). 2000 yılında yapılan nüfus sayımında Doğu Türkistan (Xinjiang Özerk Bölgesi'nde) yaşayan Uygur nüfusunun %45, Han Çinlilerinin oranının ise %45'e kadar yükseldiği görülmüştür (BBC, Aralık 2014). Azınlıklar, hükümetin iskân politikasının bir tür asimilasyon çalışması olduğunu vurgulayarak bu yöndeki teşvikleri tepki ile karşılamaktadırlar (Keskin & Dağcı, 2013). Bu tür uygulamalar zorunlu kültürel homojenleşmeleri de beraberinde getirmiştir.

Tablo 1: 1949-2008 yılları arasında Sincan Özerk Bölgesindeki demografik nüfus dağılımı. (Keskin & Dağcı, 2013)

1960'lı yıllarda ekonomik kalkınma programlarının başarısız olduğu belirginleşmeye başlayınca durumun faili olarak bir kez daha azınlıklar gösterilmiş ve azınlıklar az gelişmişliğin sembolü haline getirilmişlerdir. 1966 yılında ÇKP hükümeti, çözümün hızlı bir toplumsal dönüşüm ve homojen toplumun inşa ile mümkün kılınacağını ifade ederek kültür devrimini başlatmıştır. Bu devrimin merkezine "kızıl muhafızlar" olarak isimlendirdiği Han gençlerini yerleştiren Mao, devrimle yeni bir toplum inşa etmeye karar vermiştir.

Gençlerden kurduğu öncü birliklerle eski adet, kültür, din ve fikirlere karşı savaş açarak Çinlilik haricindeki bütün etnik kimlikler reddedilmiş, etnik kimlik iddiasında bulunanlar ağır baskılara maruz kalmışlardır (Bilgin, 2009). Devrimin milliyetçi çatışmaları sınıf çatışmasına doğru çekilerek toplumda tam bir sosyalist dönüşüm gerçekleştirilmiştir (Xiaohui, 2014, s.67). Bu dönemde azınlık milletlere yönelik uygulanan yoğun ve sert asimilasyonlar, gerek hükümet gerekse Han Çinlileri ile azınlıklar arasındaki derin uçurumların açılmasına ve nefret söylemlerine neden olmuş; bu durum etnik şiddetli etnik çatışmaları da beraberinde getirmiştir (Xiaohui, 2014, s.68). Kültür Devrimi döneminde azınlıklara yönelik çalışmalar yürüten ulusal komisyonlar, enstitüler ve okullar kapatılmış, önceki dönemlerde verilen haklar geri alınmış, Anayasa'nın azınlıklara dair maddeleri yok sayılmış, Çin'in çok-uluslu ve kültürlü bir devlet olduğu reddedilmiştir. Pek çok yerde tarihi mekanlar ve mabetler yıkılmış ya da tahrip edilmiş, ibadet ve dini gereklerin yerine getirilmesi yasaklanmıştır. Azınlıkların kullandığı diller ve sahip oldukları gelenekler gericilik alameti olarak kabul edilmiştir.

Kültür Devrimi döneminde azınlıkların milliyetlerin, din, dil ve kültürlerini koruma altına alan yasalar yok sayılmış, asimilasyon politikası benimsenerek herkesin Çin kimliği içerisinde eritilmesine karar verilmiştir. Bu hedefe yönelik bir takım radikal uygulamalar ve sosyalist programlar-projeler geliştirilmiş ve Han şövanizmi başlatılmıştır. Mao Zedong 1958 yılında Koreli, Moğol, Uygur ve Miaos'ların da içerisinde yer aldığı büyük azınlık gruplara karşı saldırılar ve baskılarla kendilerine ait her türlü, örf, adet, gelenek,

dil ve dini terk etmeye zorlamış; materyalizmin benimsenmesi, Çincenin öğrenilmesini hatta Mao tarzı giyinilmesini zorunlu kılmıştır (Xiaohui, 2014, s.67). Kültür devrimi yılları azınlıkların asimilasyonları en derinden hissettikleri hak ve özgürlüklerden bariz bir şekilde mahrum bırakıldıkları, din, kültür ve dillerine sahip çıkmak istedikleri için ağır zulümlere maruz kaldıkları en acı dönem olmuştur.

1980-1990 | Reform Döneminde Azınlık Hakları

On yıl süren kültür devrimi 1976'da Mao'nun ölümü ile birlikte sona ermiş ve zaman içerisinde devrimin amaçlanan hedefe ulaşamadığının görülmesi azınlık politikalarına yeni bir boyut kazanmıştır. Reform döneminde yurtseverliğin ön planda tutulduğu ancak ırka dayalı olmayan bir milliyetçilik anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır (Bilgin, 2009).

1980'lerde azınlık milliyetler hakkında hükümet destekli geniş çaplı araştırma ve çalışmalar başlatılmıştır. Hükümet azınlık haklarının korunması ve artırılmasına yönelmiştir. Azınlıklara uygulanan kimlik gizleme politikasını değiştirilerek, siyasi, ekonomik ve kültürel baskıların kaldırılmasına, yeniden çoğulculuğun benimsemesine karar verilmiş ve daha liberal bir tutum sergilenmeye başlanmıştır (Xiaohui, 2014, s. 68).

Devrim sırasında iç kargaşa ve çatışmalar nedeniyle zayıflayan Çin hükümeti dışarıdan gelebilecek saldırı, müdahale ve baskılar karşısında güçsüz bir durumda kalmıştır. Sınır bölgelerinin

neredeyse tamamının azınlıkların elinde bulunması ve bu bölgelerde yaşayan Kazaklar, Uygurlar, Moğollar, Miaoslar ve Zhuang'ların dışındaki ülkelerle önemli bağlarının bulunması, Çin'i daha az güç sarf ederek savunmada kalmasını sağlayabileceği bir politika geliştirmeye yöneltmiştir. Zira Çin hükümeti içerideki azınlık milletlerle ne kadar iyi geçinirse dış ilişkileri de buna paralel olarak iyileşmeler göstermiştir. Bu sebeple yeni dönemde azınlıklara karşı izlenen politikalar milliyetlerin hak ve özgürlüklerini iyileştirme ve genişletme yönünde olmuştur. Bu durum etnik gruplarda kimlik bilincini yeniden canlandırmıştır (Sautman, 1999, s.284).

Azınlık milletler, 1980'li yıllardan itibaren kendi kimliklerinin tanınması ve özerklik haklarının verilmesini talep etmeye, yasalardaki haklarını gündeme getirmeye başlamışlardır. Bu durum karşısında Çin hükümeti azınlık kavramı ve azınlık haklarının genel çerçevesinin belirlenmesine yönelik çalışmalar başlatmıştır. Temel meseleler kimlerin azınlık olarak kabul edileceği, özerk yönetimlerin yetkilerinin sınırları ve genel çerçevesinin ne olması gerektiği yönünde gelişmiştir (Xiaohui, 2014, s.69). Bu çalışmalar neticesinde 1982 yılında azınlıklarla ilgili yeni bir anayasa hazırlanmış, 1954 anayasasına göre azınlıklara çok daha geniş haklar tanınmıştır. 1982 yılında bir kez daha bütün milletlerin eşit olduğu, kendi dillerini kullanma kültürlerini yaşama haklarının bulunduğu dile getirilerek bütün azınlıkların hak ve özgürlüklerinin kanunlar ve yasalarla koruma ve garanti altına alındığı ilan edilmiştir (Xiaohui, 2014, s.69).

1982 anayasasına göre azınlık milliyetlere üç önemli alan olan siyaset, ekonomi ve eğitim, dil ve kültür alanlarına özerklikler tanınmıştır. Politik özerklik çerçevesinde, özerk yönetimler devletin yerel organları kadar güçlü sayılarak yetkileri genişletilmiş, anayasanın sunduğu sınırlar çerçevesinde merkeze bağlı özerkliğe sahip olacakları belirtilmiştir. Özerk bölgelerdeki düzenlemeler, Yüksek Halk Kongresi komitesi tarafından onaylandığı takdirde uygulanabilecektir (Xiaohui, 2014, s.70). Ekonomik özerklik çerçevesinde özerk yönetimlere devletin genel ekonomik planlarına uyduğu sürece ve bu yasaların rehberliğinde yerel ekonomik faaliyetlerde bulunulmasına izin verilmiştir. Buna göre özerk yönetimlere kendi doğal kaynaklarını kullanma hakkı tanınmış, gerekli görüldüğü takdirde Çin hükümetinin bu yönetimlere finansal destek sağlayabileceği ifade edilmiştir (Xiaohui, 2014, s.70). Eğitim, dil ve kültür özgürlüğü kapsamında ise her azınlığın kendi gelenek ve göreneklerini koruma ve yaşatma hakkında sahip olduğu, kendi dillerini gerek devlet kurumlarında (mahkeme, hastane vs.) gerekse de özel ve kamusal alanlarda kullanma, koruma ve yaşatma hakkı tanındığı belirtilmiştir (Xiaohui, 2014, s.70). 1982 anayasasında alınan kararlar, 1984 anayasasında devam ettirilerek azınlık hakları biraz daha genişletilmiştir. Bu iki anayasa ile özerk yönetimlerin, dış ticaret, aile, yatırım, ekonomik gelişme, çevresel koruma ve doğal kaynakların kullanımı konusundaki yasal yetkiler sunulmuş, sınır güvenliği konusunda özerk yönetimlere garanti verilmiştir. 1982-1990 yılları arasında Çin hükümetinin benimsediği tek çocuk politikası sadece Hanlara uygulanacağı, azınlıkların bu kı-

sıtlamaya dahil edilmeyeceği ilan edilmiştir. Bu döneme ait nüfus sayımları, Han Çinlilerin nüfus artışı %10 civarında seyrederken, azınlıklardaki oranının %35 olması üzerinden gözlemlenebilmiştir (Xiaohui, 2014, s.71). Ancak sonraki dönemlerde bu uygulama yasalarda yer almasa da bazı azınlık milletlere de uygulanmaya başlamıştır. Yine bu yıllarda azınlıklara yönelik vergi indrimi, dini ve kültürel özerklik, yüksek eğitimde öncelik gibi bir takım pozitif ayrımcılıklar tanınmıştır. Azınlık haklarının Hanların sahip olduğu haklardan daha iyi ve geniş olması yaklaşık on dört milyon kişiyi kendisini farklı etnik kimliğe kaydettirmeye yöneltmiştir (Xiaohui, 2014, s.72). Haklar arasındaki eşitsizlik ve pozitif ayrıcalıklar, Hanlar ile azınlıklar arasında daimi sürtüşmeleri ve karşılıklı nefret söylemlerini beraberinde getirmiştir.

Değerlendirme

ÇHC'nin milliyet politikası 1980'lerden itibaren önceki dönemlere nispeten önemli gelişmeler kaydetmiş, 82 anayasası ile birlikte çoğulcu siyaset felsefesine yeniden dönüş gerçekleşmiş, farklı azınlık milletlere yasal olarak siyasal, sosyal ve kültürel alanda yüksek bir tolerans gösterilmeye çalışılmıştır (Xiaohui, 2014, s.72). ÇHC dönemindeki anayasalarla azınlık milletin kendi hükümetlerini yönetimlerini kurma, Han toplumu içerisine karışma ya da Hanların çoğunlukta olduğu bölgelerde kendilerine ait özerk alanlarda yaşama hakkı tanınmıştır (Xiaohui, 2014, s.73). Tüm bu düzenlemelere rağmen Çin'de etnik ayrışma ve çatışmaların önüne geçilememiştir. Gerek azınlık milletler gerekse uluslararası örgütler ve araştırmalar Çin'de hak ihlallerinin

devam ettiğini, etnik grupların hak ve özgürlüklerinin sadece yazıda ya da teoride kaldığını pratiğe yansımaların çok düşük olduğunu pratikte uygulanması mümkün olmayan ancak azınlık hakkı gibi görünen anayasa maddelerinin bulunduğu ifade etmektedirler. Çin'in azınlık hakları kapsamındaki yasalarını siyaset, ekonomi ve eğitim, dil-kültür olmak üzere üç ana kategoride değerlendirmek mümkündür.

ÇHC hükümeti etnik gruplara öz denetim ve kendini yönetme hakkı vermiş gibi görünse de bu hakkın pratikte önemli zayıflıkları bulunmaktadır. Örneğin siyasi alanda azınlık milletler özerk yönetimlere sahip gibi görünseler de bu yönetimler çok az güce sahiptir ve Çin hükümetinin ana politikaları ile paralellik ve uyum arz etmediği müddetçe yasalarda yer alan ifadeler gereği müdahaleye açıktır. Araştırmacılara göre sahip olunan yönetme hakkına bakıldığında bunu özerklik olarak ifade etmek son derece güçtür. Bu durum Çin'de gerçekten özerk yönetimlerinin bulunup bulunmadığı meselesini de tartışmaya açmaktadır (Sautman, 1999, s. 285). Yine her ne kadar hükümet kadrolarında azınlıkların temsilcileri bulunuyor (Örneğin Halk Temsilcileri Kongresi, Ulusal Siyasi Danışma komitesi, Milliyet İşleri Komitesi, Din ve Devlet İşleri Dairesi) ve azınlıkların bu kadrolarda görev almasına müsaade ediliyor gibi görünse de azınlık kontenjanların sınırlı olması siyasi ve ekonomik haklar konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Zira devlet kadrolarına alınan kişilerin liyakatinden ziyade komünist partiye, egemen toplum ve kültüre olan sadakatine göre ÇKP genel sekreterliği gözetimi ve onayı ile seçiliyor olması azınlıkların siyasi temsil haklarının ihlaline yönelik

önemli ipuçları sunmaktadır (Karluk, 2009, s. 66). Ayrıca ekonomik özerklik alanlarında hak ihlalleri bulunmaktadır. Her ne kadar azınlıklara ekonomik imkân sunuyor görünse de hükümetin benimsediği sosyalist piyasa ekonomisi Hanlar ile azınlıklar arasındaki gelir farkını anormal derecede artırmaktadır. Örneğin 1993 yılında Sincan'da bir Uygur'un yıllık geliri 732 yüan olarak belirlenmişken, Sincan'da yaşayan Hanların aynı yıl içerisindeki geliri 2. 680 yüan olarak tespit edilmiştir (Sautman, 1999, s. 285). Bu durum azınlıkların hükümete ve Hanlara yönelik tepkisini artırdığı gibi çatışma ve sürtüşmelere neden olmaktadır. Bunun yanı sıra sanayi ve ekonomik yatırımların Çin merkezinde toplanması, azınlık bölgelerin kırsal ve az gelişmiş kalmasına neden olmuş, bu durum azınlık milletler ile Han Çinlileri arasındaki ekonomik uçurumun artmasına ve gelir eşitsizliğine yol açmıştır.

Çin hükümetinin azınlıklara yönelik tavrının katı uygulamalar, zorunlu asimilasyon, çoğulcu ve liberal politikalar arasında yaklaşık 30 yıllık bir süreçte büyük gelgitler yaşadığı görülmektedir. Çin hükümetinin bu tavırları uluslararası ilişkiler ve baskılarla da yakın ilişkilidir. Çin hükümeti azınlık haklarını geliştirdiği dönemlerde genel itibariyle küresel baskının ve müdahalelerin önüne geçmek istemiş görünmektedir. Bununla birlikte özerk yönetimlerin genel itibariyle sınır bölgelerde yer alması ve zengin doğal kaynaklara sahip olması Çin hükümetinin bir takım haklar üzerinden bölgelere nüfuzunu mümkün kılmıştır. Zira 1980'li yıllardan itibaren uluslararası düzeyde kapsamlı bir yasal sistem kurduğunu azınlık milletlere, uluslararası anlaşmaların ve

insan haklarının gereği olan hak ve özgürlükleri tanıdığını yasalar üzerinden göstermiştir. Ancak uygulamada Çin hükümetini denetleyebilecek ve yaptırıp uygulayabilecek bir sistem bulunmaktaki, hak ihlalleri ile Çin hükümeti özerk bölgelerde istediği şekilde davranabilmektedir.

Uygulamalardaki eksikliklerin, azınlıklar ile devlet arasında gerilim ve çatışmalara sebebiyet verdiği bilindiği halde devam ettirilmesi, Çin'in azınlıklara yaklaşımının önemli bir göstergesi olduğu gibi hak ve özgürlükler Yönündeki ihlallerin de kasıtlı olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bilgin, A. R. (2009). Çin'in Azınlık Politikaları Çerçevesinde Doğu Türkistan. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=512>.
- Karluk, A. J. (2009). Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki Milliyetlerin Etnik Dağılımı ve Etno-Demografik Özellikleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, 63–90.
- Keskin, M., & Dağcı, K. (2013). Çin'in Doğu Türkistan Politikası ve Azınlık Hakları Bağlamında Hak İhlalleri. *Barış Araştırmaları ve Çözümleri Dergisi*, 1(2), 11–29.
- Sautman, B. (1999). Ethnic Law and Minority Rights in China: Progress and Constraints. *Journal of Law & Policy*, 13(3), 283–314.
- Xiaohui, W. (2014). From Assimilation to Autonomy: Realizing Ethnic Minority Rights in China's National Autonomous Regions. *Chinese Journal of International Law*, (1), 55–90.
- Xinjiang territory profile - overview. (2014). <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-16860974>.